

JULIEN-FERENCZ KISS

**ISTORIA
PSIHOLOGIEI
în
ROMÂNIA**

Tipare și factori ai evoluției
în perioada totalitară
și postdecembristă

Prefață	11
Cuvânt-înainte (Prof.univ.dr. Mihai Aniței).....	12
Listă de abrevieri.....	15

PARTEA I

1. INTRODUCERE	17
1.1. Pentru ce o istorie a psihologiei românești?	17
1.2. Istoriografia psihologiei în România	20
1.2.1. Studii și cercetări	20
1.2.2. Perioada acoperită	33
1.2.3. Metodologia folosită	33
1.3. Istoriografie și epistemologie	34

PARTEA a II-a

2. REFORMA METODOLOGICĂ ȘI NOUA ISTORIE A PSIHOLOGIEI.....	37
2.1. O nouă paradigmă istoriografic-metodologică – „Noua istorie a psihologiei”	37
2.2. Perspective metodologice fundamentale	40
2.2.1. Perspectiva critică.....	40
2.2.2. Perspectiva externalistă.....	41
2.2.3. Perspectiva istoristă.....	42
2.2.4. Utilizarea surselor primare	44
2.3. Tehnici investigative	44

PARTEA a III-a

3. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ PÂNĂ ÎN ANUL 1938	47
3.1. Psihologia implicită	47
3.1.1. Elemente de protopsihologie în cultura românească.....	47
3.1.2. Dezvoltarea societății românești și promovarea cunoștințelor psihologice în secolul al XIX-lea	52
3.2. Psihologia explicită	57
3.2.1. Geneza și dezvoltarea psihologiei ca știință experimentală în România	57

PARTEA a IV-a

4. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1938 și 1947	71
4.1. Contextul social și psihologia	71

4.2. Psihologia românească pe plan internațional	74
4.3. Universitățile, societățile științifice și jurnalele de psihologie	75
4.4. Activitatea științifică	76
4.4.1. Psihologia educațională și școlară	77
4.4.2. Testarea psihologică	79
4.4.3. Psihologia muncii	80
4.4.4. Psihologia personalității	83
4.4.5. Procese psihice	84
4.4.6. Psihologia socială	85
4.4.7. Psihologia vârstelor	86
4.4.8. Metodologia cercetării	86
4.4.9. Psihofiziologia	88
4.4.10. Psihologia judiciară	89
4.4.11. Psihologia artei	89
4.4.12. Psihanaliza	90
4.4.13. Psihopedagogia specială	90
4.4.14. Psihologia generală și alte domenii	90
4.4.15. Psihologia animală	92
4.4.16. Psihopatologia	93
4.4.17. Psihologia consonantistă	94
 5. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1948 și 1955	95
5.1. Psihologie și totalitarism	95
5.2. Psihologie și ideologie – mutația conceptuală în problematica obiectului psihologiei	98
5.3. Prigoana psihologilor	99
5.4. Activitatea științifică	101
 6. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1956 și 1964	105
6.1. Renașterea instituțională a psihologiei în România	105
6.2. Deficite fundamentale	108
6.3. Activitatea științifică	110
6.3.1. Psihologia educațională și școlară	110
6.3.2. Psihopedagogia specială	114
6.3.3. Psihologia vârstelor	114
6.3.4. Psiholingvistică și comunicare	115
6.3.5. Psihofiziologia	117
6.3.6. Metodologia cercetării	117
6.3.7. Psihologia socială	118

6.3.8. Istoria psihologiei	118
6.3.9. Psihologia judiciară	120
6.3.10. Psihologia sportului	121
6.3.11. Psihologia generală și alte domenii	121
6.3.12. Psihopatologia	122
6.3.13. Psihologia muncii	123
6.3.14. Procese psihice	125
6.3.15. Psihologia artei	126
7. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1965 și 1976	127
7.1. Psihologia în societatea socialistă românească	127
7.2. Deschiderea internațională	128
7.3. Activitatea științifică	133
7.3.1. Psihologia educațională și școlară	133
7.3.2. Psihologia muncii și organizațională	136
7.3.3. Psihologia personalității	142
7.3.4. Psihopedagogia specială	143
7.3.5. Psihofiziologia	145
7.3.6. Procese psihice	146
7.3.7. Psihologia vârstelor	149
7.3.8. Psihopatologia și psihoterapia	150
7.3.9. Psihologia socială	152
7.3.10. Testarea și evaluarea psihologică	152
7.3.11. Istoria psihologiei	154
7.3.12. Psihologia artei	156
7.3.13. Psiholingvistică și comunicare	157
7.3.14. Psihologia sportului	158
7.3.15. Psihologie judiciară	158
7.3.16. Psihanaliză și psihosexologie	158
7.3.17. Metodologia cercetării	159
7.3.18. Psihologie animală	159
7.3.19. Psihologia generală și alte domenii	160
8. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1977 și 1989	162
8.1. Interferențe totalitare	162
8.2. Episodul „Meditația Transcendentală”	164
8.3. Psihologia românească după momentele 1977 și 1982	167
8.4. Psihologia românească pe plan internațional	169
8.5. Activitatea științifică	171

8.5.1. Procese psihice	172
8.5.2. Psihologia clinică	174
8.5.3. Psihologia educațională și școlară	178
8.5.4. Psihologia muncii și organizațională	180
8.5.5. Psihologia personalității	185
8.5.6. Psihopedagogia specială	188
8.5.7. Psihologia socială	189
8.5.8. Psihofiziologia	192
8.5.9. Psihologia vârstelor	193
8.5.10. Psihologia sportului	195
8.5.11. Psihologie judiciară și militară	195
8.5.12. Psihodiagnostic și evaluare	196
8.5.13. Psihologia artei	198
8.5.14. Psihologia relațiilor și psihosexologia	198
8.5.15. Comunicare și psiholingvistică	199
8.5.16. Psihanaliză, Psihologie umanistă și Psihologie consonantistă	199
8.5.17. Metodologia cercetării	200
8.5.18. Istoria psihologiei	200
8.5.19. Lucrări de popularizare	201
8.5.20. Psihologie generală și alte domenii	202
9. PSIHLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 1990 și 2004	204
9.1. Revirimentul psihologiei în România	204
9.2. Comunitate și identitate științifică	206
9.2.1. Asociația Psihologilor din România	206
9.2.2. Institutul de Psihologie în cadrul Academiei Române	207
9.2.3. Jurnalele de psihologie	208
9.2.4. Noi asociații și societăți științifice	215
9.3. Reînființarea învățământului psihologic superior	223
9.3.1. Psihologia în centrele universitare de la București, Cluj-Napoca și Iași	224
9.3.2. Psihologia în noi centre universitare	229
9.4. Activitatea științifică	233
9.4.1. O nouă direcție a psihologiei academice	233
9.4.2. Psihologia clinică	234
9.4.3. Psihologia educațională și școlară	237
9.4.4. Psihopedagogia specială	240
9.4.5. Consiliere și psihoterapii	242

9.4.6. Psihologia socială	244
9.4.7. Psihologia judiciară	246
9.4.8. Psihologia muncii și organizațională	248
9.4.9. Psihologia vârstelor	250
9.4.10. Psihodiagnostic și evaluare	251
9.4.11. Psihologia comunicării	253
9.4.12. Psihologia personalității	254
9.4.13. Psihanaliza	254
9.4.14. Psihologia militară	255
9.4.15. Procese psihice	256
9.4.16. Psihofiziologie	256
9.4.17. Psihologia relațiilor și psihosexologia	257
9.4.18. Psihologia sportului	258
9.4.19. Psihologia cognitivă	259
9.4.20. Istoria psihologiei	260
9.4.21. Psihologia artei	261
9.4.22. Psihologia religiei	262
9.4.23. Psihologie umanistă și transpersonală	262
9.4.24. Psihologia reclamei și mass-media	263
9.4.25. Metodologia cercetării	263
9.4.26. Psihologia generală și alte domenii	264
9.4.27. Lucrări de popularizare	266

10. PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE ANII 2005 și 2008.....269

10.1. Câteva repere privind evoluția organizării psihologilor în perioada postdecembristă269

10.2. Colegiul Psihologilor și reforma instituțională a psihologiei românești271

10.3. Activitatea științifică.....274

10.3. 1. Psihologia clinică274

10.3. 2. Psihologia educațională și școlară276

10.3. 3. Consiliere și psihoterapii.....277

10.3. 4. Psihologia socială279

10.3. 5. Psihopedagogia specială.....279

10.3. 6. Psihologia muncii și organizațională280

10.3. 7. Psihologia judiciară și militară282

10.3. 8. Psihodiagnostic și evaluare.....283

10.3. 9. Psihologia comunicării.....284

10.3. 10. Psihologia vârstelor.....285

10.3. 11. Istoria psihologiei	286
10.3. 12. Psihologia sportului	287
10.3. 13. Psihologia militară	287
10.3. 14. Psihologia personalității	288
10.3. 15. Procese psihice	289
10.3. 16. Psihologia cognitivă	289
10.3. 17. Psihologia reclamei și mass-media.....	290
10.3. 18. Psihanaliza	290
10.3. 19. Psihofiziologia.....	290
10.3. 20. Psihologia artei.....	291
10.3. 21. Psihologia religiei, Psihologia umanistă și Psihologia transpersonală	291
10.3. 22. Psihologia relațiilor și familiei	292
10.3. 23. Metodologia cercetării	292
10.3. 24. Psihologia generală și alte domenii.....	293
10.3. 25. Lucrări de popularizare.....	294

PARTEA a V-a

11. TIPARE ȘI FACTORI AI EVOLUȚIEI PSIHOLOGIEI ÎN ROMÂNIA	296
Bibliografie	301
Index de nume	322

1. INTRODUCERE

1.1. Pentru ce o istorie a psihologiei românești?

Scopul primordial al acestei lucrări este de a pune la dispoziția comunității științifice a psihologilor din România, un document care vine în continuarea cercetărilor anterioare în domeniul istoriografiei psihologiei și a cărui menire este de a trasa reperele generale prin prisma cărora să poată fi inițiat un proces de reconstrucție istorică asupra etapelor evoluției psihologiei românești în ultimii 70 de ani.

La modul general, putem justifica o astfel de întreprindere prin faptul că abordarea istoriografică de sine stătătoare asupra psihologiei românești, cu unele excepții pe care le vom prezenta în lucrare, pare a fi în mare măsură neglijată. Lucrările clasice în acest domeniu, precum cele ale lui Bejat (1972) și Herseni (1980) sau cercetarea relativ recentă a lui Brătescu (1994), se numără printre puținele abordări originale dedicate istoriei psihologiei românești. De altfel, lucrarea lui Herseni încheie o etapă deosebit de constructivă în acest sens, cu toate acestea însă, în psihologia românească nu s-a consolidat un curent istoriografic stabil. După anul 1989, cu unele excepții (printre care cea mai notabilă este lucrarea lui Brătescu mai sus amintită și care constituie singura monografie asupra istoriei psihanalizei în România), studiile în această arie reprezintă mai degrabă compilații pe baza unor surse secundare consacrate până la acea dată și sunt în general capitole anexate unor lucrări de istorie a psihologiei universale.

Lucrarea cu cel mai mare impact în domeniul istoriei psihologiei românești este cea a lui Marian Bejat din anul 1972, intitulată *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*, care reunește cercetări ale autorului desfășurate pe o perioadă de peste 15 ani și reconstituie într-un

mod remarcabil întreg procesul devenirii psihologiei științifice românești până în preajma anilor '30 ai secolului al XX-lea. Traian Herseni a publicat în anul 1980 lucrarea *Cultura psihologică românească*, aceasta venind în completarea procesului inițiat de către Bejat, prin prezentarea formelor preștiințifice de manifestare ale psihologiei în cultura autohtonă. Evoluția psihologiei românești după momentul constituirii și consolidării acesteia ca știință nu s-a bucurat de o atenție similară, deși începând cu jumătatea anilor '30 și până în momentul instaurării regimului totalitar (1948), activitatea științifică în domeniul psihologiei a cunoscut o efervescență deosebită, cu rezonanță semnificativă chiar și pe plan internațional. Perioada totalitară (1948 – 1989) rămâne de cele mai multe ori învăluită într-o mare nebuloasă, singurul eveniment căruia i s-a acordat o atenție sporită fiind așa numitul episod „Meditația Transcendentală”. Cu toate acestea, de-a lungul perioadei care s-a întins pe aproape jumătate de secol, putem identifica etape distincte ale evoluției psihologiei. Unele sunt desigur caracterizate de interferențe păguboase ale ideologiei în știință, însă de-a lungul altor etape constatăm tipare pozitive ale evoluției și considerăm ca inoportun gestul de a interpreta psihologia din perioada totalitară doar prin prisma unor evenimente nefaste. De asemenea, revirimentul universitar, organizatoric, științific sau la nivelul prezenței sociale a psihologiei după anul 1989, constituie în sine un proces istoric deosebit de relevant în ceea ce privește reforma și evoluția unei întregi comunități științifice. Ne propunem astfel ca de-a lungul lucrării de față să analizăm evoluția psihologiei românești între anii 1938 și 2008, prin prisma perioadelor generale astfel delimitate, fiecare cu etapele specifice, iar întreg demersul nostru trebuie înțeles în raport cu subtitlul lucrării – *Tipare și factori ai evoluției în perioada totalitară și postdecembristă*. Considerăm că datorită complexificării evoluției psihologiei românești după constituirea acesteia ca știință, cercetarea istorică implică o altă abordare față de cea clasică, focalizată în special pe contribuția de pionierat în domeniul organizatoric și teoretic a marilor psihologi. Susținem faptul că o analiză istorică detaliată (sub formă de tratat) a evoluției psihologiei românești începând cu anii '30 nu poate fi realizată decât în mai multe etape, specializat pe domenii ale psihologiei și ca efort colectiv al comunității științifice și nu ca act individual. Salutăm unele întreprinderi de acest gen din ultimii ani și înscrinem lucrarea de față pe această linie a cercetării colective, specializate, contribuția noastră individuală în cadrul acestui întreg proces vizând delimitarea tiparelor evoluției psihologiei românești în ultimii 70 de ani și prezentarea factorilor generali care au dus la cristalizarea acestora. Dorim ca astfel să propunem o sinteză

UBBIS

We know
books

istorică generală, care să conțină toate reperele majore necesare unor întreprinderi ulterioare specializate.

În vederea delimitării etapelor care au fost analizate pe parcursul lucrării, am încercat introducerea unor criterii clare. Pentru etapa 1938 – 1947, argumentul central constă în faptul că abia începând cu jumătatea anilor '30 psihologia românească a ajuns la maturitate deplină, atât în plan științific cât și organizatoric, ceea ce a determinat o evoluție spectaculoasă până în preajma anului 1944 și care până în anul 1947 s-a diminuat treptat din cauze străine psihologiei. Am luat ca reper inițial al lucrării anul 1938 având în vedere că la acea dată psihologia autohtonă a fost recunoscută pe plan internațional, România fiind prima țară non-Occidentală propusă pentru a găzdui Congresul Internațional de Psihologie, cel mai prestigios eveniment științific din psihologie la acea dată. Pe parcursul etapei 1948 – 1955, care coincide cu instaurarea regimului totalitar în România, am încercat să surprindem interferențele brutale care au avut loc atât în ceea ce privește psihologia ca îndeletnicire științifică, dar și cele care implicau însăși modificări de ordin epistemologic la nivelul fundamentării ideologice a practicii științifice. Etapa cuprinsă între anii 1956-1964 coincide cu începutul renașterii instituționale, care este legat de numele lui Mihai Ralea, iar etapa următoare, 1965 – 1976, poate fi considerată ca fiind caracterizată de o oarecare liberalizare, reluarea contactelor cu psihologia Occidentală și redobândirea de către psihologi și psihologie a statutului lezat după anul 1948. De-a lungul etapei 1977 – 1989 s-au luat unele măsuri care nu se înscriau pe traiectoria evoluției din ultimii 20 de ani, precum desființarea învățământului psihologic superior, sau desființarea Institutului de Cercetări Pedagogice și Psihologice (fostul Institut de Psihologie al Academiei). Etapa cuprinsă între 1990 și 2004 este caracterizată de revirimentul psihologiei după democratizarea societății românești, iar ultima etapă cuprinsă în cadrul acestei lucrări, 2005 – 2008 coincide cu înființarea Colegiului Psihologilor din România și dobândirea de către psihologie a identității instituționale.

În cadrul fiecărei etape dintre cele amintite, am încadrat inițial psihologia în contextul general al epocii, relevând aspectele semnificative care au caracterizat practica științifică, după care am prezentat în mod descriptiv activitatea științifică și sintetic biografii ale unor psihologi reprezentativi. Subcapitolele referitoare la prezentarea activității științifice, organizată pe domenii, de-a lungul a 70 de ani, conțin cele mai importante lucrări ale psihologilor români, descrise strict tematic, articolele publicate în jurnalele de specialitate, tratate sub aceeași formă, activitățile principalelor societăți științifice, institute sau laboratoare de psihologie. Biografiile au fost

de asemenea elaborate doar pentru a oferi o imagine asupra formației academice și a ariei de contribuție a psihologilor prezentați. Așadar, atât în cazul lucrărilor, articolelor și cercetărilor prezentate, cât și a biografiilor descrise, am evitat formularea unor „verdictes”, considerând că o analiză de conținut nu poate fi realizată decât de către specialiști pentru fiecare domeniu în parte.

După cum am afirmat la începutul acestei prezentări introductive, scopul nostru este ca această lucrare să ia forma unui document, care organizează întreaga activitate științifică în domeniul psihologiei așa cum este reflectată în cărțile și articolele de specialitate relevante publicate între anii 1938 – 2008. Pe lângă acest lucru, am dorit să oferim reperele generale ale interpretării tiparelor evoluției psihologiei românești de-a lungul acestei perioade, însă susținem faptul că recuperarea istorică în acest caz nu are rațiuni doar de ordin formal. Având în vedere faptul că până în anul 1948 în România exista o tradiție psihologică bine consolidată, interferențele ideologice survenite odată cu instaurarea regimului totalitar au generat anumite alterări identitare la nivelul comunității științifice, iar urmărirea modului în care această comunitate a evoluat în raport cu condițiile schimbătoare de-a lungul etapelor care au urmat, poate reprezenta un prim pas spre recuperarea identității istorice a psihologiei românești.

1.2. Istoriografia psihologiei în România

1.2.1. Studii și cercetări

1.2.1.1. Lucrări de istoria psihologiei

Prima lucrare importantă în care este tratată istoria psihologiei în România a apărut în anul 1958, la Editura Academiei R.P.R., sub forma unui tratat intitulat *Istoria psihologiei*. Autorii, Mihai Ralea și Constantin Botez, abordează în ultimul capitol al tratatului, intitulat *Psihologia românească*, evoluția psihologiei în țara noastră, impunând prin această întreprindere de pionierat reperele istorice generale în cadrul domeniului, care într-o oarecare măsură s-au păstrat până în prezent. Referințele metodologice le găsim prezentate succint în prefață, precizându-se doar faptul că s-a urmărit „mai ales dezvoltarea unei psihologii științifice materialiste, sau mai bine zis, a materialismului în psihologie” (Ralea, Botez, 1958, p. 7). Autorii fixează

debutul preocupărilor cu caracter științific în sfera psihologiei din România, la sfârșitul secolului al XIX-lea, însă realizează o trecere în revistă a întreprinderilor premergătoare, atât în ceea ce privește contribuții individuale, cât și instituționale. Este menționată în primul rând contribuția lui Titu Maiorescu, în principal prin intermediul articolelor din revista *Convorbiri literare*, în paginile căreia acesta dezbate problemele psihologiei dintr-o perspectivă raționalistă și fiziologistă, după care autorii detaliază opera lui Vasile Conta, punând accentul pe *Teoria fatalismului*, prezentată ca fiind construită pe temeliile materialismului, determinismului și evoluționismului. Lucrarea lui Ioan Popescu, *Psihologie empirică sau știința despre suflet între marginile observațiunii*, apărută în anul 1881 la Sibiu, este considerată în acest tratat ca fiind prima lucrare originală de psihologie în limba română. Contribuția lui Constantin Leonardescu, care este înfățișat ca un autor inconsecvent și confuz, este prezentată prin analiza celor două lucrări de bază ale acestuia, *Psihologia experimentală* (1878) și *Principii de psihologie* (1892). Într-o altă secțiune a primei părți a capitolului, ne sunt prezentate societățile științifice care au activat în secolul al XIX-lea, responsabile de răspândirea cunoștințelor științifice. Apoi, „lupta” lui Ștefan C. Michăilescu, împotriva concepțiilor spiritualiste și agnostice este pusă într-o lumină glorioasă, mai ales prin detalierea lucrării acestuia apărută în anul 1892, *Introducere la psihofizică*. De asemenea la fel este prezentată și contribuția unor autori legați de mișcarea muncitorească (Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde sau Sofia Nădejde) în reviste controlate ideologic. Relatarea aportului unor cercetători din domeniul științelor conexe psihologiei, precum Victor Babeș, Gheorghe Marinescu, Constantin I. Parhon, încheie prima parte a capitolului dedicat psihologiei în România. În debutul celei de-a doua părți, se menționează faptul că „se poate vorbi, la noi în țară, de psihologie ca domeniu autonom de cercetare științifică și ca disciplină de învățământ, abia începând cu Constantin Rădulescu-Motru” (Ralea, Botez, 1958, p.681). Concepțiile expuse în *Problemele psihologiei* (1898) sau în *Cursul de psihologie* (1923) – lucrare care conține primul curs de psihologie al acestuia de la Facultatea de Litere din București, din anul 1900 – sunt prezentate amănunțit, într-o lumină pozitivă, însă preocupările autorului din sfera personalismului energetic sunt taxate ca devieri idealiste. Tratatul continuă cu prezentarea într-o notă revendicativă pentru psihologia românească, a contribuției lui Nicolae Vaschide și a principalelor lucrări ale acestuia *Technique de Psychologie experimentale* (1905) sau *Essai sur la psychologie de la main* (1909), amintindu-se pe scurt și prezența lui Alfred Binet la Universitatea din București, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ultima

parte a capitolului este consacrată prezentării psihologiei în cadrul celor 3 mari centre universitare de la București, Cluj și Iași. Școala de la București, condusă de Constantin Rădulescu-Motru este prezentată prin contribuțiile lui Gheorghe Zapan, Ioan M. Nestor sau Constantin Georgiade, printre alții. Școala de la Cluj este descrisă într-o manieră ambivalentă, în sensul că Florian Ștefănescu-Goangă, întemeietor al Institutului de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată, este suspectat de abuz în ceea ce privește implementarea testării psihologice, lucrările sale, *Seleționarea capacităților și orientarea profesională* (1929) sau *Măsurarea inteligenței* (1940) fiind considerate ca lucrări fundamentate pe anumite baze nesigure. Dintre reprezentanții școlii de la Cluj sunt amintiți Liviu Rusu, Alexandru Roșca, Lucian Bologa sau Mihai Beniuc, printre alții. Ultima școală de psihologie prezentată, cea de la Iași, este sumar descrisă prin contribuția lui Mihai Ralea și a lui Vasile Pavelcu.

Analizând critic capitolul referitor la psihologia din România în această lucrare de pionierat, observăm în primul rând faptul că relatarea istorică este puternic raportată la fundamentele doctrinei materialismului-dialectic, care reprezenta ideologia oficială a vremii. Acest fapt ar putea explica omiterea contribuției unor autori precum Ștefan Odobleja, Dimitrie Drăghicescu, poate și pe cea a lui Eduar Gruber. De asemenea, modul în care este prezentată psihologia clujeană și diminuarea contribuției lui Florian Ștefănescu-Goangă, pot fi atribuite aceluiași cauze (în anii '50, în timpul regimului Gheorghiu-Dej, marcat inițial de o puternică tendință de stalinizare a țării, atât Florian Ștefănescu-Goangă, cât și un alt reprezentant de marcă al psihologiei clujene, Nicolae Mărgineanu, au fost arestați și întemnițați). Desigur că această chestiune merită o interpretare atentă, în sensul că practica prezentistă (*whig history*), care presupune emiterea unor judecăți asupra trecutului în raport cu perspectivele prezente, domina încă spațiul istoriografiei psihologice al anilor '50, iar în cadrul regimurilor totalitare reprezenta chiar un imperativ ideologic, impus de cele mai multe ori cu forța.

Geneza psihologiei ca știință experimentală în România, care a fost lucrarea de doctorat a lui Marian Bejat, a văzut lumina tiparului în anul 1972 la Editura Didactică și Pedagogică și poate fi considerată pe bună dreptate un canon al literaturii de specialitate în ceea ce privește istoriografia psihologiei în România. Apărută într-un context politic marcat de o oarecare relaxare în ceea ce privește controlul instituțiilor statului responsabile cu propaganda ideologică asupra întreprinderii științifice, lucrarea lui Bejat realizează ceea ce am putea numi un „revizionism reparator”. După cum am menționat, principalul merit al tratatului întocmit de Ralea și Botez este acela

de a fi pus bazele structurale în ceea ce privește această disciplină, structură pe care Bejat a reconstruit istoria psihologiei în țara noastră, precizând faptul că „procesul constituirii psihologiei ca știință în România se organizează într-un subsistem în interiorul sistemului social-cultural românesc, integrându-se însă în același timp și în sistemul psihologiei mondiale” (Bejat, 1972, p.8). Observăm o mare schimbare în ceea ce privește reperele metodologice asupra dezvoltării științei. Lucrarea este împărțită în două mari părți, prima parte fiind consacrată procesului de emancipare a psihologiei românești de concepțiile spiritualiste, iar în cea de-a doua parte este prezentat procesul constituirii psihologiei ca știință experimentală în România. Cel dintâi capitol al primei părți, intitulat *Probleme de psihologie în lucrările de filosofie, antropologie și fiziologie din România, până în 1860*, descrie elementele de psihologie regăsite în primele scrieri filosofice, punând accentul pe operele lui Dimitrie Cantemir, promotor timpuriu al empirismului pe meleagurile românești și devotat apărător al raționalismului în fața concepțiilor mistice ale vremii. Urmează o secțiune dedicată învățământului filosofic și răspândirii la noi în țară a ideilor iluminismului, cu precădere cel german și cel francez, fiind menționate influențele exercitate de lucrările lui Teofil Coridaleu, promotor al aristotelismului și ale lui Kant. Tot în acest prim capitol este relevat rolul societăților științifice și al periodicelor românești în ceea ce privește popularizarea cunoștințelor psihologice. Ne este prezentată în detaliu lucrarea lui Pavel Vasici intitulată *Antropologia sau scurtă cunoștință despre om și despre însușirile sale*, apărută la Buda în anul 1830, în care autorul dezvoltă concepțiile științifice ale vremii referitoare la legătura dintre creier și funcțiile psihice, fiind considerată de către Bejat o piatră de temelie în ceea ce privește dezvoltarea timpurie a psihologiei în România. În capitolul următor, intitulat *Gândirea psihologică românească în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (1860 – 1890)*, autorul ne descrie contextul socio-politic al timpului, amintind succesiunea transformărilor de la 1821, 1848 și 1859 care au favorizat ulterior avântul științelor. Învățământul filosofic și psihologic cunoaște o amplă dezvoltare, în special după înființarea celor două universități, la Iași și la București, precum și a Societății Academice Române, care ulterior va deveni Academia Română. Ne sunt prezentate orientările regăsite în principalele lucrări ale vremii, precum manualul lui Ioan Popescu, sau scrierile lui Ion Pop-Florantin, Constantin Leonardescu și Ion Găvănescul. Aflăm că toate acestea au fost elaborate într-un spirit eclectic, combinând de multe ori idealismul kantian cu cercetările fiziologice de ultimă oră. Separat ne sunt oferite apoi informații detaliate cu privire la promovarea ideilor materialiste prin intermediul revistelor și

societăților științifice existente în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar în extenso rolul jucat de presa socialistă și muncitorească. Contribuțiile lui Victor Babeș, Alexandru Sutzu, A.D. Xenopol sau Ștefan Michăilescu în privința introducerii ideilor darwiniste, ale materialismului vulgar, ale fiziologismului sunt de asemenea relatate. Un subcapitol separat îi este dedicat lui Titu Maiorescu, descris prin prisma preocupărilor sale ca unul dintre cei mai importanți susținători ai psihologiei și psihologilor, promovând pe baze herbartiene o psihologie cu înalt caracter științific. Concepția psihologică a lui Vasile Conta ocupă un alt subcapitol, urmată de detalierea contribuției lui Ștefan C. Michăilescu la critica idealismului în psihologie, în principal prin analiza conținutului lucrării acestuia *Introducere la psihofizică* (1892). Constantin Leonardescu este prezentat de această dată într-o altă lumină, secțiunea dedicată acestuia intitulându-se *Evoluția lui C. Leonardescu spre o concepție materialistă în psihologie*. Bejat nuanțează interpretarea în privința concepțiilor acestui autor, care s-a inspirat din lucrările lui Wundt, Bain, sau Secenov și care după promovarea unor concepții idealiste într-o primă etapă, s-a raliat curentului materialist, bazat în special pe cercetările de fiziologie de la acea vreme. Partea a doua a lucrării, începe cu capitolul intitulat *Psihologia românească în perioada 1890 – 1920. Primele cursuri, primele laboratoare și primele cercetări de psihologie experimentală din România*. În acest punct regăsim prima mare întreprindere încadrată în ceea ce am numit „revizionism reparator” și care constă în prezentarea amănunțită a contribuției lui Eduard Gruber, care a înființat primul laborator și a ținut primul curs de psihologie experimentală la Iași în anul 1893, fiind cunoscut și apreciat de mari cercetători ai vremii precum Wundt, Lombroso, Galton, James sau Bain. Ne este prezentată de către autor statistica întocmită de Victor Henri la acea dată, cu privire la toate laboratoarele de psihologie din lume, printre care și cel al lui Gruber de la Iași (este important de menționat faptul că în anul 1893, doar 10 țări europene dispuneau de un laborator de psihologie experimentală). În continuare, un subcapitol aparte este dedicat cursului de Psihologie experimentală, ținut de către Alfred Binet în România, la București în anul 1895, precum și impactul major pe care această vizită a avut-o asupra lui Nicolae Vaschide, influențându-i destinul într-un mod cu totul special. La fel ca mentorul său, Vaschide ne este înfățișat ca având contribuții științifice caracterizate de o extremă rigurozitate, dar și preocupări în sfera misticii viselor sau a telepatiei. În următorul subcapitol, aflăm o seamă de informații inedite referitoare la viața și activitatea lui Constantin Rădulescu-Motru, în special date ale formației sale inițiale, care clarifică parcursul și pozițiile sale

ulterioare în problemele privind psihologia. Față de lucrarea lui Ralea și Botez, primul curs de Psihologie experimentală al lui Rădulescu-Motru, este datat în anul 1897 și nu în anul 1900. Înființarea laboratorului de psihologie experimentală de la Universitatea din București, în anul 1906, sub conducerea acestuia, este de asemenea interpretată ca un moment important pentru psihologia românească. Un alt demers pozitiv al lui Bejat, este acela al recuperării contribuției lui Dimitrie Drăghicescu, căruia i se alocă un subcapitol. Capitolul următor, intitulat *Dezvoltarea psihologiei în România după Primul Război Mondial (1920 – 1930)*, debutează prin prezentarea activității lui Rădulescu-Motru, la Universitatea din București, în special dezvoltarea laboratorului de psihologie, care a ajuns să funcționeze cu adevărat, abia în anul 1928, dar și puternica susținere a marelui om de cultură pentru latura aplicată a psihologiei. Însă cel mai important moment din această etapă este considerat de către Bejat ca fiind înființarea primului institut de psihologie din România, la Universitatea din Cluj, în anul 1922, care a fost rezultatul noului spirit practic impus de abordarea psihologică a lui Florian Ștefănescu-Goangă, reabilitat în această lucrare. Este prezentată pe larg formația lui Ștefănescu-Goangă, contextul politic al Marii Uniri de la 1918, care a facilitat înființarea Universității din Cluj, precum și cea mai importantă întreprindere a sa, aceea de a forma o adevărată școală de psihologie prin trimiterea discipolilor la specializări avansate în cele mai importante centre din lume. Aflăm informații prețioase despre specializările lui Nicolae Mărgineanu, Aleandru Roșca, Mihai Beniuc, Dimitrie Todoranu sau Liviu Rusu. În final, un subcapitol este dedicat formației și activității lui Mihai Ralea în cadrul Universității din Iași, mai apoi în cadrul Universității din București.

Putem afirma cu toată responsabilitatea faptul că această lucrare respectă dezideratele noii metodologii din doemniul istoriografiei psihologiei, fiind marcată de interpretarea istoristă, adică este lipsită de emiterea unor judecăți de valoare asupra trecutului raportate la contextul prezent. Pe baza acestei lucrări, autorul a elaborat împreună cu Alexandru Roșca în anul 1976, *Istoria științelor în România. Psihologia*, apărută la Editura Academiei R.S.R., care continuă prezentarea evoluției psihologiei în țara noastră până în preajma anilor '70. Cu toate acestea, perioada acoperită este tratată schematic, constituind mai degrabă o prezentare a celor mai importante lucrări apărute, fără a încerca o analiză asupra tiparelor de dezvoltare ale psihologiei.

În anul 1980, apare *Cultura psihologică românească*, la Editura Științifică și Enciclopedică, lucrare fundamentală a lui Traian Herseni, care schimbă întrucâtva modul de înțelegere în ceea ce privește istoria psihologiei în

România. Autorul tratează psihologia ca fenomen de cultură și operează pentru prima dată diferența între ceea ce am putea numi psihologie implicită și psihologie explicită. Trebuie să menționăm însă faptul că o asemenea întreprindere, cu privire la istoria psihologiei universale, a fost realizată în anul 1960 de un alt autor român, pe nedrept neglijat, Zevedei Barbu, în lucrarea *Problems of historical psychology*, apărută în afara țării la editura londoneză Routledge & Kegan Paul. Lucrarea lui Herseni încearcă să surprindă evoluția psihologiei, urmărind dezvoltarea în timp a concepțiilor privitoare la suflet, legându-le de practica socială și de contextul cultural al timpului. Autorul sintetizează modul de înțelegere al psihologiei ca fenomen de cultură afirmând despre psihologia implicită faptul că ar fi „și o anumită practică de viață, un ritualism și ceremonialism cu urmări importante nu numai asupra modului de a gândi, ci și asupra modului de a simți, de a voi, de a face, în general asupra modului de a fi” (Herseni, 1980, p.13). În cadrul lucrării, psihologia este prezentată, în forma sa de manifestare implicită, ca psihologie poporană, psihologie clericală, psihologie enciclopedică și psihologie filosofică, pentru ca forma explicită să fie reprezentată de psihologia științifică. În debutul capitolului referitor la psihologia poporană, autorul diferențiază între psihologia poporană și psihologia populară, cea dintâi creată de popor, iar cea din urmă de origine cultă, răspândită în special prin intermediul bisericii, școlii sau a altor medii. Metoda folosită de către Herseni pentru analiza acestei psihologii este cea a analizei folclorice, a semnificației unor termeni în practica socială de-a lungul timpului. Observația esențială este aceea că această primă formă originală a psihologiei își are originea în experiența de viață a oamenilor, care au observat legătura între sânge, inimă, creier de exemplu și funcțiile psihice, prin practici cvasiexperimentale în ceea ce privește sacrificarea animalelor, accidente de muncă ori urmările unor răni dobândite în timpul luptelor. Într-un subcapitol al acestei prime părți autorul încearcă să descopere originea cuvântului suflet și a interferențelor lui semantice cu cel de inimă, afirmând faptul că, „cel mai probabil termenul românesc suflet, în sensul lui actual, să fi apărut sub înrâurirea propagandei creștine, pe când termenul vechi, anima, să fi devenit, sub puterea unor vechi credințe poporane, dar și culte, păgânești, inimă” (ibidem, p.47). În opinia autorului, originea cultă a termenului inimă, poate fi desigur regăsită în lucrarea *De anima* a lui Aristotel, pe când termenul de suflet ar putea proveni din latinescul *sufflitus*, desemnând suflarea, care în contextul creștinismului ar avea o origine divină. Următorul capitol, referitor la psihologia clericală, analizează concepțiile patristice care erau impregnate de puternice elemente filosofice,